

STUDIJ RELIGIOZNE PEDAGOGIJE I KATEHETIKE ZA NOVO VRIJEME

ALOJZIJE HOBLAJ
Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Vlaška 38, pp 432
10001 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 16. 10. 1999.
UDK 373 : 238

Sažetak

Pitanje studija religiozne pedagogije i katehetike u prošlosti, a još više danas vezano je uz pitanje razvoja njezine znanstvenosti i uz samo poimanje religioznog odgoja i kateheze. Afirmacija koncepcije po kojoj se kateheza prepoznaje kao specifična služba unutar crkvene prakse utjecala je i na katehetiku kao znanost i na njezinu afirmaciju kao jednu od »ravnopravnih« teoloških grana. Da je religiozna pedagogija uvrštena među glavne teološke predmete sveučilišnog dodiplomskog i postdiplomskog studija, pokazuje i činjenica da su tijekom ovoga stoljeća na teološkim fakultetima osnovane i istoimene katedre. Potreba za velikim brojem kvalitetnih kateheta u župnoj katehezi, a naročito vjeroučitelja u školskom vjeronauku, utjecala je na osnivanje katehetskih instituta sa specijaliziranim dodiplomskim i postdiplomskim studijem religiozne pedagogije i katehetike. Unatoč pedesetgodišnjem komunističkom režimu, a zahvaljujući svojoj bogatoj tradiciji i svojem mediteransko-srednjoeuropskom položaju, studij religiozne pedagogije i katehetike u Hrvatskoj nimalo ne zaostaje za ostalim dijelovima svijeta, štoviše u nekom pogledu može se govoriti i o »hrvatskom modelu« studija religiozne pedagogije i katehetike.

Ključne riječi: specijalizirani sveučilišni dodiplomski studij religiozne pedagogije i katehetike, kateheza, katehetika, školski vjeronauk, znanstvena istraživanja, teologija, pedagogija, odgojne znanosti, teološki fakultet, katehetski institut, kateheta, vjeroučitelj, nastavni program i plan, »hrvatski model studija«

Neposredna aktualnost ove teme očituje se u nedavno preuzetoj ugovornoj obavezi Hrvatske biskupske konferencije. Naime, *Ugovorom o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama* Hrvatska biskupska konferencija se obavezala da će Ministarstvu prosvjete i športa Republike Hrvatske dostavljati popis crkvenih učilišta na kojima se stječu stručni naslovi onih djelatnika koji će kvalitetno ostvarivati katolički vjerski odgoj u javnim predškolskim ustanovama i katolički vjeronauk u javnim osnovnim i srednjim školama, te da će isto Ministarstvo izvješćivati o svim promjena-

ma u svezi s time.¹ Kako u crkvenoj tako i u odgojno-prosvjetnoj javnosti preuzeta ugovorna obaveza postavlja pitanje što je to studij religiozne pedagogije i katehetike i gdje se on ostvaruje.

Riječ je dakle o bitnim informacijama i smjernicama za studij religiozne pedagogije i katehetike po tzv. hrvatskom modelu s posebnim uvidom u međunarodni položaj toga studija.

¹ *Ugovor o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama*, čl. 7, u: »Katehetski glasnik« 1(1999)1, 27-30, ovdje str. 29.

Ovo izlaganje je na neki način uvod u drugo koje slijedi², zato ta dva izlaganja čine tematsku cjelinu.

1. SVEUČILIŠNI PREDMET ODNOSNO VISOKOŠKOLSKI SPECIJALIZIRANI DODIPLOMSKI STUDIJ

Najprije valja istaknuti da je *religiozna pedagogija i katehetika*³ uvrštena u nastavni plan i program za dodiplomski studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu⁴. Uz obavezne kolegije, navedene u nastavnom planu i programu Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (KBF), postoje i »Metodičke vježbe iz katehetike«. One su obavezne za svećeničke kandidate i studente vjernike laike koji namjeravaju raditi kao vjeroučitelji u javnim školama.⁵ Kolika se važnost pridaje ovoj teološkoj grani, vidi se i po tome što je prije tri godine osnovana *Katedra religiozne pedagogije i katehetike*.⁶

Uza sveučilišni predmet i katedru, osnivanjem Katehetskog instituta, organizirao se unutar Fakulteta i *specijalizirani studij*⁷, najprije jednogodišnji (1961. god.), pa dvogodišnji (1964. god.) i najzad četverogodišnji studij (od 1978. god.).⁸

Treba istaknuti da je u odnosu na tradicionalne i stoljetne kolegije (predmete) na crkvenim učilištima, kao što je dogmatika, moral, crkvena povijest, biblijske znanosti itd., katehetika u studijskom (specijaliziranom) smislu relativno mlada grana teologije, osobito kada se promatra mogućnost postizanja visoke stručne spreme (sveučilišna diploma) iz te struke. Valja također spomenuti da osnivanje Katehetskog instituta nije neka hrvatska posebnost već općecrkvena pojava.

U svijetu postoje dvije vrste katehetskih instituta: instituti koji su organizacijski integrirani u teološke fakultete ili u fakultete odgojnih znanosti i na taj način predstavljaju ustrojbenu jedinicu fakulteta⁹, i instituti koji su autonomni, ali su ipak na neki način vezani uz teološki odnosno (negdje) odgojni fakultet putem afilijacije ili sponzorstva.¹⁰ Valja napomenuti da su se katehetski instituti u svijetu, a naročito u Europi, počeli osnivati poslije Drugog svjetskog rata. Poslije Drugog

vatikanskog koncila nastavili su se još intenzivnije osnivati novi katehetski instituti, a postojeći su doživjeli korjenite promjene.¹¹ Postavlja se pitanje: ako je religiozna peda-

2 J. BARIČEVIĆ, *Obnovljeni program studija Katehetskog instituta Katoličkog bogoslovnog fakulteta*, predavanje održano na Katehetskoj ljetnoj školi 1999.

3 Kojiput se u usmenoj i pisanoj komunikaciji radi kratkoće upotrebljava samo riječ *katehetika*, ali se kod toga uvijek implicite misli i na *religioznu pedagogiju*. *Religiozna pedagogija i katehetika* je grana teologije u području humanističkih znanosti (usp. *Pravilnik o utvrđivanju znanstvenih područja*, u: »Narodne novine«, petak, 14. ožujka 1997, br. 29, str. 1349; spomenuti *Pravilnik* temelji se na *Zakonu o znanstvenoistraživačkoj djelatnosti*, čl. 59/2).

4 U okviru »Reda studija«, Statut Fakulteta, navodeći predmete prvoga ciklusa, određuje također: »Obavezni predmeti I. ciklusa jesu: ... Religiozni odgoj i kateheza: Temeljna pitanja religioznog odgoja i kateheze, Osnove didaktike i metodike religioznog odgoja i kateheze, Kateheza životnih dobi – predškola i osnovna škola, Kateheza životnih dobi – srednja škola, mladi i odrasli« (*Statut Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Glas Koncila, Zagreb, 1999., čl. 48).

5 Usp. *Metodičke vježbe iz katehetike*, u: »Katehetski glasnik« 1(1999)1,72. Ova odredba obavezuje sva crkvena učilišta na kojima se pripremaju svećenički kandidati i vjernici laici za djelovanje vjeroučitelja u javnim odgojno-obrazovnim ustanovama.

6 »Katedre su temeljni ustrojbeni oblik znanstvenonastavnog rada na Fakultetu ... (Statut..., cit. dok., čl. 45/1); među trinaest katedri nalazi se i »Katedra religiozne pedagogije i katehetike« (isto, čl. 45/6)

7 Da se ne bi stvorila zabuna, termin *specijalizirani* ovdje se ne smije miješati sa specijaliziranim poslijediplomskim studijem; riječ je o specijaliziranom dodiplomskom studiju. Koliko je religiozna pedagogija i katehetika važna za život i rad Crkve u određenom društvu, vidi se i po činjenici da se je temeljem te teološke grane prvenstveno za vjernike laike poslije II. svjetskog rata, a naročito poslije II. vatikanskog koncila, organizirao dodiplomski sveučilišni studij.

8 Usp. J. LADIKA, *Katehetski institut pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu*, u: M. PRANJIĆ (pr.): *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1991 (odsada: *RPKL*), str. 316-317.

9 Takav je slučaj s Katehetskim institutom KBF-a Sveučilišta u Zagrebu; usp. isto, str. 316-317.

10 Takav je slučaj sa Visokom teološko-katehetskom školom u Zadru za koju je Vijeće Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu 24. rujna donijelo odluku da će je Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu sponzorirati.

11 Općenito o tome usp. J. Gevaert, *Instituti (katehetski)*, u: *RPKL*, str. 257-258; za informaciju o katehetskim institutima u pojedinim zemljama usp. *RPKL*, str. 258-260; 317-319.

gogija i katehetika kao grana teologije neupitno postala sveučilišni predmet, odnosno štoviše ako je postala i specijalizirani diplomski studij, onda ta struka mora imati obilježja znanstvenosti. U čemu su ta obilježja?

2. KATEHETIKA KAO ZNANOST

2.1. U većini slučajeva nije lako praktično utvrditi vrijeme kada je neka disciplina (sveučilišni predmet) dobila *karakteristike znanstvenosti*. To je razumljivo posebno zato što je »znanstveni« karakter humanističkih znanosti posebno podložan relativnosti i uvjetovanosti. Mnogi sveučilišni predmeti koji su se u neka druga vremena smatrali »znanstvenim«, ne odgovaraju više suvremenim kriterijima znanosti.

Nije cilj ovog priloga to pitanje dublje elaborirati, no može se barem ukratko podsjetiti da su rađanju katehetike kao znanosti prethodila stoljeća. To prethodno razdoblje moglo bi se podijeliti u više faza.

Već je god. 1593. upotrebljena sintagma »katehetska teologija«, koja se razlikuje od »pastoralne teologije«. ¹² Katkada se za početak katehetike kao znanosti uzima god. 1777. u kojoj se katehetika na području austrijskoga carstva počela integrirati kao sveučilišna disciplina, i to kao dio pastoralne teologije. ¹³ No, taj je kriterij relativan, ukoliko ono što se predaje na sveučilištu bezuvjetno ne bi imalo i obilježje visoke znanosti. Ta je tvrdnja djelomično i danas točna.

J. B. Hirschera neki smatraju utemeljiteljem katehetike kao znanosti. ¹⁴ Međutim, nastojanje da katehetika dobije na većoj *znanstvenosti* nije odmah našlo svoje sljedbenike. Bilo je potrebno čekati više desetljeća da se znanstveno nastojanje prihvati s većom pozornošću. Posljednjih 25 godina XIX. st. objavljuje se sve veći broj katehetskih djela za koja je veoma teško odrediti pripadaju li popularnim ili znanstvenim. ¹⁵

Razvoj katehetike kao znanosti znatno je vezan uz programe specijalizirane nastave što su ih organizirali *visoki katehetski instituti*. ¹⁶ U tom kontekstu valja istaknuti da je akademske godine 1954.-1955. prvi put postavljen program specijalizacije u katehatici. ¹⁷

Kasnije, u okviru reforme crkvenih studija koju je potaknuo Drugi vatikanski sa-

bor, poslije 1968. godine uveo se i *licencijat* (magisterij) sa specijalizacijom iz katehetike (praktične teologije) u okviru teoloških fakulteta. ¹⁸ Od velikog značenja za razvoj katehetske znanosti bilo je također osnivanje tzv. *instituta religioznih/religijskih znanosti*, s osnovnom zadaćom da budući vjeroučitelji na njima stječu visokoškolsku spremu. ¹⁹ Studenti koji polaze te institute uz redovnice većinom su vjernici laici. Dakako, ti su instituti, s obzirom na svjetske razmjere Katoličke crkve, imali odnosno imaju potrebu za stotinama sveučilišnih nastavnika iz *religiozne pedagogije i katehetike* kako bi odgajali tisuće studenata koji se upisuju na taj specijalizirani diplomski studij.

2.2. *Materijalni objekt kateheze odnosno katehetike* takav je da se on unutar humanističkog područja *jasno* razlikuje od drugih grana teologije. Po toj jasnoći »materijalnog objekta« kateheza odnosno katehetika ima svoj identitet, dakle razgraničena je od ostalih crkvenih aktivnosti odnosno teoloških grana. Drugim riječima, kateheza ima jasno mjesto unutar crkvene prakse, a katehetika unutar humanističkog područja odnosno teološkog polja. Ta jasnoća odnosno preciznost i čistoća *religiozne pedagogije i katehetike* kao struke danas i u budućnosti vrlo je kompetentno formulirana u *Općem direktoriju za katehizaciju '97*. ²⁰

12 Usp. J. GEVAERT, *Studiare catechetica. Introduzione e documentazione di base*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1983, str. 8.

13 Usp. E. K/ORSCHER/, *Katechetik*, u: E. KORCHER – G. HIERZENBERGER (ur.), *Praktisches Wörterbuch der Religionspädagogik und Katechetik*, Herder, Wien-Freiburg-Basel 1973, str. 472-473.

14 Usp. E. PAUL, *Hirschler, Johann Baptist von*, u: *RPKL*, str. 237-238.

15 Usp. U. GIANETTO, *Katehetski pokret*, u: *RPKL*, str. 321-323.

16 Npr. Paris (1951); *Lumen Vitae* (1957) u Bruxellesu; Institut za kateheticu i homiletiku (1964) u Münchenu itd.

17 Usp. R. GIANATELLI, *Katehetski institut (Rim-UPS)*, u: *RPKL*, str. 317.

18 Usp. J. GEVAERT, *Studiare catechetica...*, cit. dj., str. 9.

19 Npr. u Belgiji, Njemačkoj, Nizozemskoj, Španjolskoj, Francuskoj, Engleskoj, SAD, Rimu; usp. isto, str. 9-10.

20 Usp. Congregazione per il Clero: *Direttorio generale per la catechesi*, Libreria Editrice Vaticana,

Polazeći od obnovljenog poimanja *kateheze*, neophodno je potrebno konkretno opisati i područje *katehetike*. Riječ je prije svega o području znanstvenog promišljanja, istraživanja i obrazovanja. Jedan od osnovnih razloga toga propitivanja jest u tome da je značenje termina *kateheza* i *katehetika* bilo vrlo suženo. Naime, dugo je vremena izraz *katehizirati* / *kateheza* bio povezan s *katekizmom* kao knjigom odnosno udžbenikom za tumačenje ili poučavanje u *kršćanskom nauku*. U tom je kontekstu *katehetika* kao termin vrlo često evocirala umijeće poučavanja ili didaktiku, ili pak metode za poučavanje katekizma. Po takvom poimanju *katehetika* kao dio teološkog polja svela bi se na neku didaktičku specijalizaciju, koja bi se najčešće svodila na »popularizaciju« teologije.

Sasvim je izvjesno da je danas takva koncepcija kateheze, koja se odnosi na poučavanje katekizma, prevladana, ali se još uvijek često javlja praktična identifikacija kateheze s *poučavanjem – učenjem* kršćanskog nauka. Na žalost takvo suženo poimanje područja kateheze, a prema tome i katehetike, još je uvijek vrlo uvriježeno u našem mentalitetu, što dovodi do sužavanja područja kateheze, a prema tome i katehetike kao teološke grane. Nije pretjerano ustvrditi da je to jedan od osnovnih razloga zašto katehetiku čak i neki teolozi još ne smatraju »ravnopravnom« teološkom granom.²¹

2.3. Područja znanstvenih istraživanja na području kateheze odnosno katehetike

2.3.1. Problemi kršćanske inicijacije

Riječ je o katehezi i svim odgojno-obrazovnim procesima koji se odnose na pitanje kako danas postati vjernikom kršćaninom. U ovom kontekstu dovoljno je to samo shematski prikazati:

- predškolska djeca
- školska djeca: rana školska dob, preadolescenti, adolescenti, mladi, odrasli
- prva evangelizacija koja dovodi do obrćenja, katekumenska kateheza ili kateheza inicijacije

- »nova evangelizacija« (reevangelizacija odnosno druga evangelizacija krštenih osoba)
- katehетici kao teološkoj grani također pripadaju pitanja svih oblika kateheze usavršavanja odnosno postojanost i ustrajnost, čime se bavi »permanentna« kateheza...

2.3.2. Mjesta na kojima se ostvaruje prenošenje vjere i katehetska formacija:

- župna kateheza
- obiteljska kateheza
- kateheza crkvenih pokreta
- kateheza crkvenih udruga
- prigodna kateheza
- kateheza u sredstvima javnog priopćavanja itd.

2.3.3. Katehетici kao teološkoj grani pripada i pitanje *školskog vjeronauka*. U nekim zemljama, iako je takvih sve manje, školski vjeronauk još se uvijek uzima kao jedno od glavnih mjesta za prenošenje kršćanske vjere. U tim je zemljama studij katehetike pretežito organiziran u perspektivi školskog vjeronauka na katehetskim institutima odnosno studijima religioznih/religijskih znanosti.

Città del Vaticano 1997. Posebno se to odnosi na I. dio dokumenta, Usp. A. HOBLAJ, *Kateheza u evangelizacijskom poslanju Crkve*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 126(1998)5, 191-298. Riječ je o naravi i zadacima suvremene kateheze: Kateheza je jedan od oblika službe Božje riječi; naime Božja riječ (objava) ima različite oblike službe riječi koje treba promatrati u simultanom cjelovitom procesu: predevangelizacija, evangelizacija, kateheza inicijacije i permanentna kateheza, liturgijsko propovijedanje i teologija. Naslovnici: nevjernici, obraćeni katekumeni i katehizanti; kršćanska zajednica; vjernici laici i klerici. Progressivno uključivanje u sakramentalnu ekonomiju: poziv na vjeru; kerigma ili prvi navještaj: vjera obrćenja – temeljna opcija; sakramenti inicijacije i euharistija i ustrajnost (»fides quaerens educationem«). Unutarnji jedinstveni proces: tri osnovne etape unutarnjeg prijanjanja uz vjeru: buđenje interesa za evanđelje/vjeru; prionuti uz vjeru (*accedere ad fidem*), produbiti vjeru: osnovna i permanentna formacija (*ingredi in fidem*); živjeti vjeru (*obsignare/sigilare fidem*); razvoj »inteligencije vjere«. Riječ je o mentalitetu koji može biti jedna od glavnih zapreka da se studij religiozne pedagogije i katehetike u nekim sredinama odnosno teološkim fakultetima ne može primjereno profilirati i pravno regulirati.

2.3.4. Katehetika kao teološka grana pokriva također probleme religijskog/vjerskog odgoja općenito, inicijaciju u molitvu i u sakramentalni život, inicijaciju u socijalno djelovanje i u karitativno zalaganje itd.

Zaključno treba reći da se danas sve više promatra cjelina vjerskog/religijskog odgoja na svim njegovim mjestima poučavanja i učenja kao *materijalni objekt* katehetike.

To načelno razgraničenje, odnosno određivanje granica *materijalnog predmeta* kateheze i katehetike, koje je među katehetama postiglo široki konsenzus, ne smije zanemariti granična područja u kojima se katehetika povezuje sa *srodnim strukama*.²²

Katkada valja istaknuti distinkciju između »katehetike« i »religiozne pedagogije«. ²³ Dok se u počecima pod izrazom »religiozna pedagogija« razumijevala grana odgojnih znanosti, a pod izrazom »katehetika« prenošenje objavljene kršćanske vjere, danas se i »religiozna pedagogija« upotrebljava za obilježavanje područja crkvene kateheze. No valja isto tako reći da danas termin »kateheza« odnosno »katehetika« redovito, iako ne isključivo, ne označava nastavu školskog vjeronauka. Bez obzira na stanoviti pluralizam mišljenja, isto tako treba reći da distinkcija između »religiozne pedagogije« i »katehetike« ne isključuje »religioznu pedagogiju« iz *materijalnog područja* »katehetike« kao znanosti.

U prošlim stoljećima kateheza (prema tome i katehetika) često je bila ograničena na prvu osnovnu kršćansku inicijaciju. Sve ostalo bilo je, zatim, povjereno *propovijedanju*, uključujući i katehetske zadatke koji se danas obično povjeravaju katehezi odraslih za koju treba reći da se još uvijek traži i određuje. U Srednjem vijeku veći dio kateheze ostvarivao se propovijedanjem.²⁴

3. FORMALNI ASPEKT KATEHETIKE

Iako je takav način izražavanja (*formalni predmet*) možda pomalo zastario, ipak se njime nastoji označiti posebni aspekt s kojega se određeni sveučilišni predmet studira. *Formalni predmet* se konkretno odnosi na posebnu vrstu znanstvenog služenja na što je pozvana katehetika u prenošenju i odgoju

vjere. Općenito govoreći, vrsta znanstvenog služenja koje katehetika pruža katehezi očituje se na tri razine koje se međusobno čvrsto povezuju.

3.1. Znanstvena organizacija katehetske djelatnosti

Katehetika normativno i sustavno istražuje cjelokupnu katehetsku praksu povezujući je s osnovnim načelima. Međutim, taj se rad ne ograničuje samo na katehetsku praksu, već obuhvaća i promišljanje (refleksiju) brojnih znanstvenih djelatnika o katehezi. Povijest kateheze dio je toga istraživanja.²⁵

3.2. Teorija za praksu

Zadatak je katehetike isto tako da proučava katehetske teorije. Ona sustavno obavještuje o teorijama koje se općenito odnose na cjelokupnu katehezu i na pojedine sektore odnosno grane, npr.: župnu katehezu, školski vjeronauk, katekumenat itd.

Katehetika se također bavi kritičkom ocjenom postojećih teorija, temeljeći se na znanstvenim analizama društvenih, kulturnih i psiholoških odrednica, te »situacija« u kojima se nalaze katehizandi odnosno vjeroučeni kao i na didaktičkim, teološkim, biblijskim i drugim načelima.

Katehetika se ne ograničuje samo na to da točno putem provjere utvrdi koliko neku

22 Nerazumijevanje ili osporavanje potrebe za otvaranjem religiozne pedagogije i katehetike srodnim strukama kao logična konsekvencija jest spomenuti »stari mentalitet«.

23 Sintagma »religiozna pedagogija« karakterizira u početku njemačko jezično područje (»Religionspädagogik«).

24 Ostaju još uvijek neki otvoreni problemi kao što su: kateheza i liturgija, kateheza i moral, pastoral mladih. Za sada se to nastoji riješiti tako da se, ne dovodeći u pitanje čistoću struke, nastoji na svim tim područjima njegovati tzv. »katehetsku dimenziju«. (Usp. E. ALBERICH, *Kateheza i crkvena praksa. Identitet i dimenzija kateheze u današnjoj Crkvi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1986, str. 44)

25 Predmet *Povijest kateheze i katehetike* uveden je u obnovljeni *Nastavni plan i program* Katehetskog instituta KBF-a (usp. Katehetski institut: *Nastavni program i nastavni plan za školsku godinu 1999/2000*, br. 59) (u postupku donošenja).

teoriju potvrđuje praksa, već je ona kao i svaka znanost pozvana da stvara (formulira) teorije koje će biti dobro znanstveno utemeljene. Dakako, kao što je već istaknuto, kvalifikaciju znanstvenosti ovdje treba uvijek uzimati u relativnom smislu, jer je i sama znanstvenost zbog stalnog razvoja prema nečem boljem relativan pojam.

Katehetske teorije ne mogu se ostvariti izolirano od onoga što postoji u Crkvi, bilo kao praksa ili kao teoretska izradba. Naročito nije moguće adekvatno govoriti o katehezi bez povezanosti s konkretnim životom i radom, jer se na tom području modeli moraju provjeravati u praksi.

Radeći na teorijskom planu, katehetika tako postaje znanost koja usmjerava i upućuje praktični rad. To proizlazi iz samog zadatka teorije. Naime, zadatak katehetske teorije nije samo u tome da organizira činjenice i iskustva, ona je također pozvana da ih koncipira i izradi i tako u različitim oblicima uvođi katehetsku praksu. Strogo govoreći, katehetska znanost nema normativan karakter; ona je toliko normativna koliko je znanstvena. Na području kateheze strogo normativan karakter dolazi sa strane crkvenog Učiteljstva. Učiteljstvo je naime pozvano da prosuđuje rezultate katehetskih istraživanja. Ono se redovito prema praksi odnosi vrlo elastično.²⁶

Zaključno, katehetika se kao sustavno promišljanje kateheze, koja se provjerava u crkvenoj praksi, nužno predstavlja kao sustavna i znanstvena metodika katehetske prakse s ciljem da je trajno produbljuje, interpretira i vodi.

Ovaj zaključak je ujedno i odgovor na vrlo učestalu primjedbu kako ne treba »teoretizirati«, nego »praktično raditi«. U nastavnom programu i planu kako KBF-a u užem smislu tako i njegovog Katehetskog instituta postoji taj katehetski teoretski aspekt katehetske struke²⁷; nezamislivo je završiti teološki odnosno katehetski studij bez katehetske teorijske kompetencije budućeg teologa odnosno diplomiranog katehete.

3.3. Modeli praktičnih predložaka

Katehetika izrađuje radne predložke odnosno modele na različitim područjima pa-

storalno-katehetskog djelovanja. Ti su modeli konkretizacija opće teorije, tako da je praksa mjesto gdje se verificiraju teorije. Za bolje razumijevanje valja istaknuti osnovne postupke za izradbu radnih modela:

- Najprije valja uzeti na znanje i dobro utvrditi postojeći problem. Utvrđeni problem se zatim analizira u svjetlu osnovnih pravila odnosno načela i interpretira, naročito ako su provedena terenska (empirijska) istraživanja onako kako to nalaže metodologija znanstvenih istraživanja.
- Uzme se, zatim, u obzir iskustvo prijašnjih modela koji su već provjereni (npr. aktualni model za pripremu prve pričesti ili potvrde). Zatim se ti modeli uspoređuju s aktualnim podacima odnosno rezultatima istraživanja postojećeg stanja. Tom usporedbom dobiju se značajni podaci, motivi, potrebe i poticaji za inovaciju praktičnoga rada s novim modelima.
- Pristupi se izradi radnog predloška odnosno modela kojim će se nastojati prevladati problem.
- Nakon primjene radnog predloška odnosno modela u praksi utvrđuju se primjenjeni postupci provjere i kontrole njegovih učinaka odnosno postignutih ciljeva.

– Za katehetsko istraživanje od osnovnog je značenja da modeli ne ostanu samo na papiru, nego da ih se također praktično promatra i provjerava. Ta se provjera općenito provodi uz pomoć učitelja ili izabranih djelatnika. Valja voditi računa o tome koji su već nabrojani zadaci katehetskog istraživanja moraju biti međusobno povezani.

4. METODE KATEHETSKIH ISTRAŽIVANJA

Nema znanosti niti struke bez metode. To vrijedi i za religiozno-pedagošku i katehetsku znanost. Metode koje slijedi katehetsko istraživanje razlikuju se od »metoda« koje je razradila sama katehetika za školski

26 Usp. Congregazione per il Clero: *Direttorio generale*, cit. dok.

27 Usp. *Statut... cit. dok.*, čl. 48; i Katehetski institut: *Nastavni program i plan ... cit. dok.*

vjeronauk i za katehezu.²⁸ Problem metode i metoda u katehetskom istraživanju je složen, te može biti uzrokom mnogih poteškoća onome koji je početnik u toj grani studija. Općenito se može reći da istraživačke katehetske metode određuju karakteristični problemi, koje je katehetika pozvana znanstveno i praktično rješavati. Ti problemi su upravo problemi autentične kateheze za naše vrijeme i našu kulturu. Zato shvaćanje naravi kateheze velikim dijelom utječe i na metode na području katehetike. Iz toga slijedi logičan i značajan zaključak: Ako bi se kateheza jednostavno koncipirala kao populariziranje teologije, to bi značilo da bi katehetsko istraživanje trebalo slijediti samo teološke metode, što je danas jednostavno nezamislivo. Jer, ako je kateheza specifično djelovanje u Crkvi, koje također ima čvrstu odgojnu komponentu, jasno je da ona mora slijediti metode utemeljene na teologiji, pedagogiji, naročito didaktici i metodici, itd. Prema suvremenoj koncepciji koja je dobro provjerena i među katehetama općenito dobro prihvaćena, kateheza obuhvaća cjeloviti proces *poučavanja – učenja* i odgoja čiji je cilj formacija zrelog kršćanina u određenom kulturnom kontekstu. Zato se njezina specifična zadaća odnosi na potrebu da kršćanska poruka najprije odjekne kao vesela vijest u srcu konkretnog naslovnika (rana školska dob, preadolescenti, adolescenti, mladi, katekumeni itd.), zatim da se on kao vjernik odgoji kako bi kao odrasli kršćanin živio i djelovao u kršćanskoj zajednici i svijetu.²⁹ Složena narav katehetskog djelovanja uvjetuje jednako tako i složeno katehetsko istraživanje. Naime, svaku dimenziju te složenosti treba studijski promatrati i istraživati tako da se uvažavaju znanstvene primjerene metode.

4.1. Primjena teoloških i pedagoških znanosti

Prije nego se progovori o vlastitoj metodi katehetskog istraživanja potrebno je napomenuti da kateheta treba biti sposoban procjenjivati i koristiti rezultate i metode teoloških i pedagoških znanosti.

Kateheta odnosno vjeroučitelj zbog katehetskih *sadržaja* mora poznavati teologiju.³⁰

Premda u načelu *sadržaji kateheze* ne dolaze iz teologije, nego iz kršćanske tradicije, vjeroučitelj se trajno mora interesirati za rezultate teologije, jer su upravo i suvremena teološka istraživanja usmjerena na prenošenje kršćanske poruke u aktualni život. Iako je suvremena teologija isto tako uvjetovana suvremenom kulturom te se izražava suvremenim kulturno-znanstvenim jezikom odnosno govorom, teologija je na svoj način u službi propovijedanja Evanđelja.

Kateheza i katehetika davat će prednost onim oblicima teološkog istraživanja koja su naročito pozorna na osnovne probleme djece, mladih i odraslih te nastoje kršćansku poruku interpretirati služeći se osnovnim interpretativnim kategorijama suvremene kulture. Katehetika ne radi izravno s metodama teoloških grana sustavne teologije. Međutim, kao jedna od grana u teološkom sustavu katehetika mora biti o njima obaviještena i dobro ih poznavati, tako da rezultati tih znanosti mogu biti integrirani u istraživanje i zadatke kateheze.

Ne smije se zaboraviti da teološke znanosti ne mogu same riješiti središnje probleme kateheze, kako zbog toga što njihovi ciljevi i njihov stručni govor nisu sukladni s ciljevima kateheze, tako zbog činjenice što ne proučavaju konkretnu situaciju katehizirana odnosno vjeroučenika.

Što se pak odgojnih znanosti tiče, kateheta isto tako mora biti sposoban procijeniti rezultate i metode pedagoških istraživanja. Odgojne znanosti eksplicitno promišljaju konkretne naslovnike (djecu, mlade i odrasle) i njihovu *odgojivost*, metode prenošenja (transpozicije) i formacije. Svi ti elementi veoma su srodni zadacima kateheze koja uvodi u vjeru i kršćanski život, kao i zadacima vjerskog odgoja i obrazovanja koji se ostvaruju u javnim odgojnim i obrazovnim ustanovama.

Te znanosti također ne mogu same riješiti probleme katehetike, kako zbog toga što ne mogu pružati sadržaje kršćanske poruke,

28 Usp. npr. U. GIANETTO, *Münchenska metoda*, u: *RPKL*, str. 484-485.

29 Usp. E. ALBERICH, *Kateheza i crkvena praksa...*, cit. dj., osobito str. 97-101.

30 Radi se o temeljnim granama teologije koje zajedno s religioznom pedagogijom i katehетиком tvore cjelovit dodiplomski studij.

tako i zato što je formacija kršćana u zrelosti vjere djelo koje nije samo djelo odgojne, didaktičke i formativne vrste. U stvari, kateheza pripada Božjem djelu koje je povjereno Crkvi te blisko i intimno vezana uz prisutnost i djelovanje Duha Svetoga. Kateheza je također bitno upućena na poučavanje kršćanske zajednice, na molitvu i liturgijska slavlja, na praktičan kršćanski život sa socijalnim i apostolskim djelovanjem.

Zaključno, nitko ne bi smio biti iznenađen činjenicom da kateheta mora kompetentno i primjereno svojoj struci poznavati rezultate i metode istraživanja koji su specifični kako za teološke tako i pedagoške znanosti.

To posebno vrijedi za suvremeni interdisciplinarni pristup znanostima po kojem je već nezamislivo da netko može na svim područjima znanosti i života za istinom sâm tragati.

To vrijedi i za teološke znanosti. Makar njima teolozi reinterpreterali božansku istinu, ništa ih ne smije priječiti da se pri tome oslanjaju na rezultate i metode istraživanja koji pripadaju profanim znanostima. Tako je npr. egzegeta u službi egzegetiranja trajno upućen na metode lingvističke analize, arheologije, literarnih znanosti i na hermeneutička načela. Isto tako crkveni povjesničar u crkvenoj povijesti drži se rigoroznih metoda profane historiografije, itd. To vrijedi i za odgojne znanosti koje pod vlastitim kutom gledanja upotrebljavaju rezultate drugih znanosti.

Zaključno, ukoliko suvremeni kateheta odnosno vjeroučitelj želi biti primjereno osposobljen za svoju službu, mora se koristiti znanostima koje se bave i jednim i drugim poljem unutar istog znanstvenog, humanističkog područja kojemu pripada složeni fenomen kateheze odnosno katehetike.

4.2. Integrativna metoda

No, netko bi mogao postaviti pitanje: ako se kateheza odnosno katehetika sastoji od dva polja, teologije i pedagogije (u jednom području – humanističkom), ima li kateheza odnosno katehetika svoju metodu koja se ne može zamijeniti nekom drugom metodom, ili je kateheza odnosno katehetika jednostavno *stjecanje* različitih teoloških odnosno pedagoških rezultata?

Na to pitanje odmah treba odgovoriti da kateheta odnosno katehetačar slijedi *integrativnu metodu*. Nije to za katehezu odnosno katehetiku jedinstven slučaj, jer se slična situacija nalazi i u već spomenutoj znanstveno-nastavnoj grani *egzegeze* odnosno *moralne teologije*. Egzegeta se služi *profanim* metodama lingvističkih, literarnih istraživanja, itd., pa ipak je neupitno da egzegeza kao znanost ima svoju specifičnu metodu koja je prikladna za interpretaciju biblijskih tekstova, bez obzira na to što se u njoj sabiru i povezuju rezultati različitih znanosti. Za moralnu teologiju je isto tako tipičan primjer integrirane metode, u kojoj se stječu empirijski, filozofski (antropološki), teološki, egzegetski i drugi doprinosi.

Može se, dakle, zaključiti da se na području katehetike ne rabe različite metode znanosti kao neke nepropusne ograde, koje bi se jedna prema drugoj nalazile u usporednom (*jukstaponiranom*) položaju. Metode različitih srodnih znanosti se na području opće katehetske metodologije *integriraju*. Na taj način se i teorijski utvrđuje i opravdava mjesto i doprinos različitih znanosti i njihovih specifičnih metoda.

Za katehetiku je, dakle, osnovni zadatak da na temelju osnovnih komponenata kateheze opravda i izradi globalnu metodologiju katehetskog istraživanja. Općenito se govori da takvo znanstveno istraživanje ima interdisciplinarni karakter.³¹

Kao što je već rečeno, sigurno taj interdisciplinarni aspekt ne treba zamišljati kao da se stručnjaci u različitim znanostima okupljaju oko bolesničkog kreveta na kojem se nalazi kateheza kako bi posavjetovali što učiniti da kateheza napreduje, da se usmjerava i iziđe iz krize.

Takav način predstavljanja stvari je prevladan razvojem katehetike kao znanosti zahvaljujući integraciji teoloških i pedagoških disciplina. Katehetika nije nalik na neku tržnicu ili muzej u kojima bi egzegeta, liturgičar, dogmatičar, moralist, psiholog, pedagog, sociolog, didaktičar, filozof (religije) itd. dolazio izlagati svoje poglavlje ko-

31 Treba voditi računa o tome da je ta riječ veoma upotrebljavana, katkada i loše.

je se više-manje odnosi na pojedine aspekte kateheze.

Naprotiv, radi se o prevladavanju *paralelizma* odnosno *jukstapozicije*. To se postiže izradbom specifične, jedinstvene i integralne metodologije. Ukratko, riječ je najprije o cjelokupnoj teoriji, zatim o teoriji različitih područja kateheze odnosno vjeronauka. U to je uključena i izradba katehetskih modela, s ciljem da se rješavaju karakteristični problemi i zadaci kateheze u suvremenom svijetu. Naravno, sve to ne oslobađa istraživača ili stručnjaka u katehatici, pa makar on imao prislan odnos s rezultatima i metodama teoloških i pedagoških znanosti, od obaveze da razvija postojane kontakte i suradnju sa stručnjacima tih različitih znanosti kako bi zajednički rješavali one probleme koji su posebno složeni.

4.3. Neke veće poteškoće u ispravnoj primjeni katehetskog istraživanja

Usprkos jasnoći formuliranog obrazloženja i jakom konsenzusu među znanstvenicima s obzirom na takvu suvremenu katehezu, često se nailazi na stanovite poteškoće i tendencije koje ne zaslužuju da ih se vrednuje znanstvenima. Zbog njihove aktualnosti valja spomenuti tri takve poteškoće.

- *Sinkretizam* u različitim oblicima jedna je od vrlo mogućih poteškoća odnosno tendencija. Riječ je o postupku kojim se bez nekog kriterija ili norme preuzimaju rezultati koji dolaze iz različitih crkvenih i profanih znanosti. Na primjer, izabrati nešto iz teologije sv. Tome, Paula Tillich, Karla Rahnera prema osobnim sklonostima, umjesto da se različiti teolozi odnosno teologije stave pod zajednički nazivnik. Suvremeni kateheta ne bi smio davati prednost jednoj teologiji bez nekog kriterija. To znači da prednost u izboru imaju one teologije odnosno teolozi koji su osjetljivi na pitanja i probleme koje postavljaju katehizandi nastojeći pritom da u okvirima suvremene kulture prenesu kršćansku poruku u njezinim osnovnim i vitalnim aspektima. Drugim riječima, kateheta treba davati prednost onim teološkim smjerovima

koji pokazuju veću srodnost s osnovnim ciljevima kateheze i katehetike.³² Analogno tome treba također odbaciti pedagoški *sinkretizam*. Pri tome se može naći na neizbježne ideološke implikacije koje su katkada inkompatibilne s kršćanskim pogledom na svijet i čovjeka. Rezultati i metode pedagoških znanosti ne smiju se nikada rabiti bez kritičkih promišljanja o njihovim osnovama i eventualnim ideološkim vezama.³³

- *Deduktivnost* je druga poteškoća odnosno moguća tendencija u izboru znanstvene metode na području kateheze odnosno katehetike. Riječ je o tome da već možda, ne desetljećima nego stoljećima postoji sklonost vjeronauku kako se iz postojeće teologije mogu izvesti teorije i modeli autentične kateheze. Drugim riječima, *deduktivnost* se u katehezi događa onda kada netko smatra da je kateheza naprosto *populariziranje* neke teologije. Nadalje, problem *deduktivnosti* javlja se također kada netko odbacuje empirijske komponente pedagoških znanosti.

Analogno tome, o deduktivnosti bi se moglo govoriti kada bi netko bio uvjeren da se iz same pedagoške profane znanosti mogu uzimati norme za ostvarivanje primjerenih kateheze. Kako je već istaknuto, u tom bi se slučaju zaboravilo da je kateheza nezamisliva bez inicijacije u molitvu, liturgiju, itd.

- *Instrumentaliziranje humanističkih znanosti*. Postoje mišljenja kako nije potrebna znanstvena katehetika koja bi imala vlastitu autonomiju, nego da je dovoljno ograničiti se samo na teologiju. No zastupnici takvog mišljenja ipak bi od odgojnih znanosti posuđivali stanovitu *recepturu* odgojnih znanosti ili gotove formule, ili pak tzv. tehnike praktičnog rada. Oni zaboravljaju da se spomenute

32 Na primjer, katehetika se temelji na suvremenoj teološkoj baštini koju je učiteljstvo Crkve prihvatilo na Drugom vatikanskom koncilu, jer su u njoj primjereno zadovoljeni svi istaknuti kriteriji.

33 Veliko jamstvo u tome može biti oslonac na fakultet odgojnih znanosti kršćanske inspiracije i neki drugi srodni fakultet koji je pozvan da ostvari taj kritički rad.

recepture ne mogu matematički primijeniti za dobivanje dobrih rezultata. Nema drugog puta, nego upoznati rezultate istraživanja odgojnih znanosti na znanstvenim metodama koje dovode do rezultata. U protivnom, uporaba pedagoških *receptura* je štetna i za katehetiku i za katehezu. Takve grube pogreške počinile su se uslijed površnog instrumentaliziranja pedagoških znanosti. Isto treba reći i za teološke znanosti.³⁴

5. STRUKTURA SPECIJALIZIRANOG DODIPLOMSKOG STUDIJA IZ KATEHETIKE

Prije svake rasprave o nastavnim programima i planovima za studij religiozne pedagogije i katehetike potrebno je imati jasnu koncepciju toga studija, jer ona je temeljna odrednica svakog nastavnog programa i plana.

Katehete i katehetičari su se danas u velikoj mjeri složili oko pitanja osnovnih dimenzija katehetike kao znanosti te oko pitanja strukture specijaliziranog dodiplomskog studija u toj disciplini.

Iako postoje razlike, one se prvenstveno odnose na konkretne ili praktične mogućnosti razvijanja nekih dimenzija istraživanja koje se na svaki način smatraju bitnima. Primjerice, budući da je katehetika jedna grana u ukupnom studiju teologije, ona je uključena i u nastavni plan i program dodiplomskog studija na teološkom fakultetu. No, ako bi katehetika kao fakultetski predmet imala nedovoljan broj sati odnosno bodova, očito je da u takvoj satnici ne bi bilo moguće razvijati one dimenzije katehetske struke koje su jednako tako od osnovnog značenja kao što su pedagogija, didaktika itd. Radi prevladavanja takvih nedostataka, sva crkvena učilišta na kojima se osposobljavaju katehete odnosno vjeroučitelji dužna su poštivati dva normativna dokumenta Kongregacije za katolički odgoj.³⁵ Ti dokumenti na temelju dugogodišnjeg provjerenog iskustva u crkvenoj sveučilišnoj i stručnoj javnosti donose opis osnovne strukture studija na području religiozne pedagogije i katehetike.

5.1. Područje teologije i pedagogije – nužni preduvjeti

Ma koliko bi trebalo poštivati teološku znanost, jamačno je moguće katehizirati i bez znanstvenog teološkog studija (sadržaja), jer kateheza zapravo izravno uzima sadržaje iz kršćanske tradicije. Bez sumnje, ima vrijednih kateheta koji nisu studirali teologiju u specifičnom smislu te riječi.

Međutim, kada je riječ o tome da katehete moraju imati sveučilišnu ili stručnu religiozno-pedagošku i katehetsku izobrazbu, bezuvjetno je potrebno imati prikladan studij teologije, jer teologija pruža znanstveni i kulturni kvalificirani pristup sadržajima kršćanske poruke.

Razlog zbog kojega se traži primjerena teološka formacija za katehetu jamačno nije u prevladavanju dugo prisutnog, poznatog problema da kateheza više ne bude *popularizacija teologije*. Tragovi takve koncepcije danas su u praksi sve rjeđe.

Međutim, kada se uzme u obzir da kateheza ima eklezijalnu dimenziju koja mora biti teološki utemeljena, onda je jasno da kateheta mora biti i teološki osposobljen.

Teologija je kateheti naročito potrebna zbog zadatka da se kršćanska poruka prenese na područje kulture.

Analogno tome, katehetski studij pretpostavlja dovoljnu spremu iz znanstvenog poznavanja odgojnih znanosti. Kao i u slučaju teologije, treba potvrditi da se župna kateheza može ostvarivati bez nužnog znanstvenog poznavanja odgojnih i didaktičkih problema. Međutim, nezamislivo je da bi se danas netko mogao katehetski osposobiti na sveučilišnoj razini bez primjerenog znan-

34 Valja reći da se na znanstvenom uvidu temelji struktura i programi studija religiozne pedagogije i katehetike za novo vrijeme (usp. J. BARIČEVIĆ, *Obnovljeni program studija Katehetskog instituta Katoličkog bogoslovnog fakulteta* [izlaganje na KLJŠ 1999]).

35 Vidi: *Nota illustrativa* (10. travnja 1986), u: »Seminarium« 43(1991), br. 181-193; i *Normativa per l'Istituto Superiore di Scienze religiose* (12. svibnja 1987), isto, str. 194-201. Ima fakulteta odnosno visokoškolskih ustanova na kojima je to pitanje zbog nepoštivanja navedenih normativnih dokumenata veoma aktualno.

stvenog poznavanja odgojnih i didaktičko-metodičkih problema.

6. SVEUČILIŠNI PROGRAMI DODIPLOMSKOG STUDIJA IZ KATEHETIKE

6.1. Čimbenici koji određuju program katehetskih studija na sveučilišnoj razini

Programi sveučilišnog studija za postizanje sveučilišne diplome iz religiozne pedagogije i katehetike radi heterogenosti u konkretnim situacijama izrađuju se na osnovi tri kriterija.

- Uzima se u obzir eventualno prethodno završeni studij kandidata za studij *religiozne pedagogije i katehetike*. Na primjer, program studija religiozne pedagogije i katehetike bit će bitno drugačiji za studente koji su već završili cjeloviti ciklus filozofsko-teoloških studija (5-6 godina) u odnosu na studente koji na tom području nisu ništa studirali.
- Cilj koji treba postići. Primjerice, ako je cilj nekom studentu osposobiti se za školski vjeronauk, težište programa trebalo bi biti na tom cilju.
- Znanstvena struktura katehetike. Bilo koji program morat će se podudarati s bitnim dimenzijama katehetskog studija. Unutar tih kriterija, zavisno od cilja koji se želi postići, mogući su različiti naglasci i kvantitativno proširivanje programskih sadržaja. Mogući su također različiti kvalitativni naglasci. Na primjer, ako netko želi više teoretsko naobrazbu (usmjerena prema znanju), ili ako se netko želi usredotočiti na operativno-profesionalnu sposobnost u funkciji vjeroučitelja u župnoj zajednici, itd.

6.2. Dva osnovna modela katehetskih programa

Usporede li se međusobno brojni sveučilišni i stručni programi u svijetu kojima se postiže diploma iz religiozne pedagogije i katehetike, u njima se mogu prepoznati dva osnovna modela.

6.2.1. Teološko-katehetski model organiziran kao samostalna viša/visokoškolska ustanova za pripremu vjernika laika za vjeroučitelja s težištem na osnovnoj i srednjoj školi³⁶

Riječ je o programu *stručnoga* (ili sveučilišnoga) studija koji je u svijetu veoma raširen. Na taj studij najviše se upisuju vjernici laici kojima je i namijenjen. Radi se o studentima koji nisu prethodno studirali filozofsko-teološki ciklus. Glavno težište njihove pripreme u za ovaj studij stavljeno je na službu u školskom vjeronauku u osnovnim i srednjim školama svakih vrsta, a u novije vrijeme i na župnu katehezu i druge oblike katehizacije. Model toga studija često se naziva studij »religijskih znanosti«. ³⁷ Takav studij veoma je čest u zemljama u kojima je vjeronauk uveden u javne škole te se za vjeroučitelje traži viša odnosno visokoškolska sprema s diplomom koja ima pravo javnosti. To znači da je, po godinama studija i znanstvenoj pripremi, istovrijedna onoj koja se traži za izvođenje nastave iz ostalih školskih predmeta.

U tom programu velika važnost pridaje se znanstvenom studiju filozofskih i teoloških predmeta u kojima se znanstveno pristupa kršćanskoj poruci. Općenito se program tih predmeta stvara po uzoru na teološke studije na teološkim fakultetima.

Predmeti koji se posebno odnose na katehétiku svedeni su na ono što je potrebno za ostvarivanje službe vjeroučitelja. Zato su naglašeni didaktičko-praktični aspekti koji se odnose na vjeronauk u školi. Katehetski predmeti često ostaju ispod četvrtine cijelog programa za formaciju. ³⁸

36 Za odobrenje takvih studija Kongregacija za katolički odgoj redovito kao uvjet traži sponzorstvo nekog teološkog fakulteta ili druge visokoškolske ustanove.

37 Religionspädagogik; Scienze religiose; Religious Education.

38 Valja napomenuti da npr. u Italiji veliki broj vjeroučitelja barem donedavno nije imao diplomu ni iz teologije niti iz katehetike. Općenito su polazili neku od brojnih škola za vjernike laike koja nije bila na sveučilišnoj razini. Bilo je slučajeva kada je nekim vjeroučiteljima u velikoj mjeri nedostajala cjelovita katehetska formacija. Tako su brojni vjeroučitelji koji su se već nalazili u vjeroučiteljskoj službi morali nadopuniti svoju katehetsku for-

6.2.2. Teološko-katehetski model koncipiran kao specijalizirani sveučilišni dodiplomski studij, organiziran kao ustrojbeno jedinica teološkog fakulteta odnosno odgojnih znanosti

Studij religiozne pedagogije i katehetike također može biti predmet specijaliziranog dodiplomskog studija. Takav studij može se ostvariti u sklopu teološkog fakulteta u obliku »katehetskog instituta«, ali kao njegova ustrojbeno jedinica³⁹ ili u sklopu fakulteta odgojnih znanosti, isto tako organiziran kao ustrojbeno jedinica »katehetskog instituta«.⁴⁰

Jedna je od većih prednosti takvog modela u tome što je studentima katehetskog instituta zajamčena solidna teološka izobrazba. Jednako tako studenti teološkog fakulteta u užem smislu, koji bi također trebali imati osnovnu katehetsko-pedagošku formaciju, imaju izbornu mogućnost na katehetskom institutu kompletirati ono što im fakultet u svojem programu ne može pružiti. Na žalost, ponegdje se preko te potrebe često šutke prelazilo i još uvijek prolazi. Uz malo više dobre volje ti se problemi mogu s lakoćom prebroditi.

U ovom kontekstu posebno treba spomenuti diplomirane teologe koji upisali studij religiozne pedagogije i katehetike na katehetskom institutu u sklopu fakulteta odgojnih znanosti.⁴¹ Budući da studenti koji su diplomirali teološki studij (od 5 do 6 god., naročito svećenici ili svećenički kandidati) već znaju sadržaj kršćanske poruke, za vrijeme studija religiozne pedagogije i katehetike njihova pozornost usredotočena je na katehetski program koji je znanstveno i stručno utemeljen. Dakako, teološki se sadržaji ne zanemaruju, nego su u ovom studiju obrađuju s katehetskog motrišta, koje se razlikuje upravo po svojem specifičnom profilu od ostalih teoloških grana.

U okviru dva izložena modela očito da je moguća znatna diferencijacija. Programi različitih sveučilišta u različitim zemljama predstavljaju interesantne varijante, bilo s obzirom na formaciju vjeroučitelja u školi bilo s obzirom na stručnjake u katehatici. No varijante bitno ostaju u okviru dvaju opisanih modela.

Usporedi li se studij religiozne pedagogije i katehetike koji se ostvaruje na Katehetskom institutu Katoličkog bogoslovnog

fakulteta u Zagrebu sa studijem na sličnim europskim institutima i institutima u svijetu, moglo bi se (makar zvučalo neskromno) ustvrditi da je po svojem profilu daleko kvalitetniji od velikog broja onih s kojima se uspoređuje. Zato se već može s pravom govoriti o »hrvatskom modelu«.

6.3. Hrvatski model

6.3.1. Katolički bogoslovni fakultet

Imajući u vidu temeljnu strukturu religiozne pedagogije i katehetike, potrebno je odgovoriti kako se taj studij ostvaruje u sklopu dodiplomskog studija na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

maciju polazeći od prethodnih različitih teološko-katehetskih dvogodišnjih ili trogodišnjih završenih ili apsolviranih studija. Taj je problem, koji se u tzv. Čprelaznom vremenu« ponovnog uvođenja školskog vjeronauka tolerirao, bio aktualan i kod nas. Naime, zbog nedostatka vjeroučitelja u školi crkveni mandat dobio je i jedan broj onih vjeroučitelja koji su npr. završili Institut za teološku kulturu laika. Međutim, sve takve vjeroučitelje pred početak akademske godine 1998/1999. pozvao je njihov biskupijski katehetski ured da dopunskim-dodiplomskim studijem na Katehetskom institutu u Zagrebu nadopune svoju katehetsku formaciju. Odaziv tome pozivu bio je uvjet za obnovu crkvenog mandata.

- 39 Katehetski institut u Zagrebu je na taj način koncipiran i organiziran još prije njegove korjenite reforme (1978. god.), jer je već u bivšem statutu Katoličkog bogoslovnog fakulteta bilo zapisano: »Osim redovitih fakultetskih studija u strogom smislu, ... na Fakultet spada da, za potpunije postizavanje ciljeva ... preko različitih instituta ... promiče one studije pomoću kojih će se danomice sve prikladnije i svrsishodnije moći svete discipline primjenjivati kako u duhovnom i religioznom životu tako u pastoralnoj djelatnosti, posebno u sveučilišnim centrima« (*Statut Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1976, čl. 5/1); među spomenute institute prvi se ubraja Katehetski institut (usp. isto, čl. 5/2).
- 40 Npr. Katehetski institut kao ustrojbeno jedinica Fakulteta odgojnih znanosti Papinskog salezijanskog sveučilišta u Rimu.
- 41 Tipičan takav primjer je studij na Katehetskom institutu Fakulteta odgojnih znanosti Papinskog salezijanskog sveučilišta u Rimu, na kojem je tijekom posljednjih trideset godina nakon teološke diplome završio veliki broj svećenika, redovnika i redovnica kao i laika iz cijeloga svijeta, a među njima i veći broj iz Hrvatske od kojih neki danas rade kao nastavnici na hrvatskim crkvenim učilištima.

Na tom Fakultetu i na njegovim afiliranim teologijama odnosno područnim studijima u Đakovu i Rijeci (a donedavno u Splitu) studij religiozne pedagogije i katehetike organiziran je na istoimenoj katedri. Ukupno ima 90 nastavnih sati, čemu treba pribrojiti 30 sati *metodičkih vježbi* kao izbornu mogućnost. Tomu još treba dodati mogućnost izbornog predmeta iz *opće pedagogije s didaktikom* (15 sati), odnosno neobvezatni predmet izbor *psihologije učenja* (15 sati). Osim toga, svaki student, prema osobnim afinitetima, može izabrati neke druge kolegije na Katehetskom institutu i tako upotpuniti svoje sposobnosti za budući rad, ili pak – po načelu međufakultetske suradnje – može radi što kvalitetnije osposobljenosti, upisati izborne kolegije na drugim fakultetima Sveučilišta u Zagrebu. S obzirom na kvalitetu studija i metodičkih vježbi može se s optimizmom zaključiti da studij religiozne pedagogije i katehetike na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu zadovoljava osnovnu strukturu te teološke grane. No, valjalo bi ipak ukazati na problem, plana studija religiozne pedagogije i katehetike. Problem je u tome što su katehetski kolegiji po sadašnjem planu Fakulteta raspoređeni u II. i III. godinu, kada student još nije studirao predmete iz dogmatske teologije bez čega je npr. na *metodičkim vježbama* nemoguće raditi *sadržajnu analizu dnevnih priprema* za praktično ostvarivanje katehizacije odnosno školskog vjeronauka. Valjalo bi predmete iz *religiozne pedagogije i katehetike* ponovno uvrstiti u plan studija IV. i V. godine, kao što je to učinjeno u *Statutu* Fakulteta iz god. 1976.⁴²

6.3.2. *Katehetski institut Katoličkog bogoslovnog fakulteta*

Za odgovor na pitanje kako se temeljna struktura religiozne pedagogije i katehetike očituje u specijaliziranom dodiplomskom studiju na Katehetskom institutu u Zagrebu valjalo bi analizirati njegov obnovljeni *Plan i program i plan*. No, već i makroanalitičkim uvidom u taj dokument može se zaključiti da on ima osnovne strukturalne dimenzije religiozne pedagogije i katehetike.⁴³

6.3.3. *Različiti drugi oblici stručnoga osposobljavanja i usavršavanja*

6.3.3.1. *Nesveučilišni katehetski programi u svijetu*⁴⁴

Katehetski instituti u svijetu, kao što je to praksa na području drugih znanosti, izvođe neke programe religiozne pedagogije i katehetike koji nisu na sveučilišnoj razini. Tako je moguće govoriti o nekim drugim modelima. U bogatstvu varijanti, koje su od zemlje do zemlje različite, najčešće se pojavljuju neki modeli, koji zaslužuju da ih se ovdje spomene.⁴⁵

– *Katehetski programi za učitelje i učiteljice osnovne škole*. Radi se o programu za učiteljice rane školske dobi u zemljama u kojima nema posebnog vjeroučitelja za tu dob, nego je učiteljica ujedno i vjeroučiteljica. Takav (nesveučilišni) program priprema uči-

42 Jedan razlog za ponovno uvrštenje katehetskih predmeta u IV. i V. godinu nalazi se u statutu Fakulteta iz 1976. god. Po tom statutu katehetski predmet, jer tada još nije bila osnovana Katedra religiozne pedagogije i katehetike, nalazi se u sklopu Katedre pastoralnog bogoslovlja, a po *planu studija* (curriculum studiorum) predmeti te katedre nalazili su se u V. godini studija (usp. Statut..., cit. dok., čl. 52/VIII i čl. 61/5). Valjalo bi ispitati kada je i zašto nakon god. 1976. došlo do te statutarne promjene koja je također jednostavno prenjeta u obnovljeni *Statut 1999*.

43 Dok se ne objavi službeno odobreni cjeloviti *Program i plan*, koji je u sklopu obnovljenog *Statuta* prihvatilo Vijeće Katoličkog bogoslovnog fakulteta na redovnoj sjednici 24. rujna 1999, te je redovitom procedurom prosljeđen Kongregaciji za katolički odgoj na odobrenje. Za sada je objavljena neslužbena skraćena verzija. Predmeti redovitoga četverogodišnjeg studija razvrstani su po srodnosti u različite skupine s naznakom godine studija, broja sati i broja bodova: filozofski i ostali antropološki predmeti (ukupno 18); teološki (u užem smislu) i antropološko-teološki predmeti (ukupno 36); katehetski (u užem smislu) i antropološko-katehetski predmeti (ukupno 23); proseminari, seminari, vježbe (usp. J. BARIČEVIĆ, *Osposobljavanje odgojitelja i stručnih suradnika za vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama*, u: A. HOBLAJ – M. ŠIMUNOVIĆ (ur.), *Pustiite male ne k meni. Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece predškolske dobi u izvanobiteljskim uvjetima*, Zagreb, 19. i 20. ožujka 1999, Nacionalni katehetski ured, Zagreb 1999, str. 78-80.

44 Usp. J. GEVAERT, *Studiare catechetica...*, cit. dj., str. 26-28.

45 Riječ je o određenom broju kolegija prilagođenih razini polaznika te vrste studija.

telje za tu specifičnu zadaću. Priprava za ostvarivanje školskog vjeronauka takvih (vjero)učitelja jednim se dijelom odnosi na osobnu formaciju, a drugim na didaktičko-metodičke osposobljavanje za rad u školskom vjeronauku.

– *Katehetski programi za župne katehete.* U nekim zemljama (npr. Italiji, Francuskoj, Belgiji, itd.) naglo se iz redova vjernika laika pojavljuju *župni katehisti*. Program za njihovu formaciju u nekim sredinama, organiziraju uz pomoć katehetskih instituta, tzv. biskupijske škole. Međusobnom usporodbom može se zaključiti da od zemlje do zemlje ima velikih razlika u programima.

– *Teološki programi za vjernike laike.* U zemljama u kojima nema instituta za teološku kulturu laika (kao npr. u Hrvatskoj) nositelj prilagođenog programa za teološku formaciju vjernika laika je katehetski institut. U većini programa uvršten je i pokoji katehetski program.

– *Dvogodišnja katehetska specijalizacija.* U nekim zemljama za svećenike i vjernike laike koji već imaju temeljnu teološku formaciju postoje dvogodišnji tečajevi (kolegiji) ili ljetni tečajevi katehetske specijalizacije. U tim programima vrlo je dobro zastupljeno didaktičko-metodička dimenzija religioznopedagoške i katehetske formacije. Takvi tečajevi redovito se pokazuju kao solidno rješenje osuvremenjivanja i upotpunjavanja crkvenih djelatnika u religioznopedagoškoj i katehetskoj službi.

– *Religioznopedagoški i katehetski programi za formaciju svećeničkih kandidata.* Ima biskupija u svijetu u čijim sjemeništima (manje u redovničkim) postoje tečajevi za katehetsku formaciju budućih svećenika. Voditelji te formacije većinom su predstavnici religioznopedagoških i katehetskih gibanja na crkvenim učilištima pojedinih zemalja.

– *Godišnji/dvogodišnji programi za pastoralno-katehetsku formaciju.* Neki katehetski instituti organiziraju godišnje/dvogodišnje programe za pastoralno-katehetsku formaciju. Za upis u te programe pretpostavlja se temeljna teološka formacija i stanovito kvalitetno katehetsko iskustvo koje je student u određenom vremenskom roku stekao u praksi.⁴⁶ Već se dulje vrijeme na tim institu-

tima opaža tendencija širenja okvira formacije prema općim pastoralnim problemima.

6.3.3.2. Hrvatski model – unutarfakultetska i međufakultetska suradnja⁴⁷

Iako su neki od spomenutih svjetskih i europskih programa dobro primjenjivi i za potrebe Crkve u Hrvatskoj (npr. *katehetski programi za župne katehete*), za sada se je, tijekom ponovnog uvođenja vjeronauka u javne škole i vjerskog odgoja u javne predškolske ustanove (1991. god.), iskristalizirala potreba za dvama modelima koji se s pravom mogu nazvati izrazito »hrvatskim«. Osim toga, reintergracijom Katoličkog bogoslovnog fakulteta u sveučilišnu zajednicu (1991. god.) stekli su se također uvjeti da se ti modeli ostvaruju na razini međufakultetske suradnje.

– *Osposobljavanje odgojitelja i stručnih suradnika za vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama.* Tijekom osmogodišnjeg stvaranja uvjeta i djelomičnih iskustva, u uvođenju vjerskog odgoja u javne predškolske ustanove kao najzahtjevnije pitanje, koje se kao takvo provjerilo na *Nacionalnom skupu o vjerskom odgoju predškolske dobi u izvanobiteljskim uvjetima* (Zagreb, 19. i 20. ožujka 1999.)⁴⁸, pokazalo se osposobljavanja

46 Npr. *Lumen Vitae* (Bruxelles), *East Asian Pastoral Institute* (Manila), Katehetski institut odgojnih znanosti u Rimu, koji posebnu pozornost u tom smislu posvećuje pitanju *pastoralna mladih*.

47 Iz same naravi sveučilišnog studija proizlazi da se ne smije zatvarati u sebe; svaki se sveučilišni studij mora na neki način prožimati s drugim, naročito srodnim, studijima. U tom smislu su na hrvatskim sveučilištima utvrđeni programski standardi: obvezatnih predmeta smije biti maksimalno od 70-90%; izbornih predmeta smije biti maksimalno do 20%; neobvezatnih (fakultativnih) predmeta smije biti maksimalno do 10% ukupne satnice studija (usp. Rektorski zbor visokih učilišta Republike Hrvatske: *Naputak o načinu izrade nastavnog programa dodiplomskog studija*, školska godina 1994.-1995., str. 1 [u rukopisu]). Katolički bogoslovni fakultet je odredbu spomenutog *Naputka* u granicama svojih mogućnosti odmah uvažio (usp. Katolički bogoslovni fakultet: *Nastavni plan i program za akademsku godinu 1995./96.*, str. 46 [u rukopisu]) kao i njegova ustrojbeno jedinica Katehetski institut (usp. Katehetski institut: *Nastavni program i plan...*, cit. dok., str. 21.).

48 Cjelovitu dokumentaciju o tom događaju vidi u: A. HOBLAJ – M. ŠIMUNOVIĆ, *Pustiite malene k meni...*, cit. dj.

nje odgojitelja odnosno stručnih suradnika. Riječ je, dakle, o odgojiteljima u predškolskim ustanovama i diplomiranim teolozima odnosno katehetama. I jednima i drugima potrebno je dopunsko osposobljavanje. O tom pitanju vrlo nijansirano konceptijski, programski, organizacijski i juridički raspravlja J. Baričević i donosi prijedlog rješenje s većim brojem varijanti.⁴⁹

– *Osposobljavanje vjeroučitelja za vjerski odgoj djece i mladeži s posebnim potrebama*. Isto tako, tijekom osmogodišnjeg stvaranja uvjeta i djelomičnih iskustva, u uvođenju vjerskog odgoja u javne prosvjetne, zdravstvene ili socijalne ustanove koje su posebno namijenjene osobama s teškoćama u razvoju, kao najzahtjevnije pitanje s tim u vezi, pokazalo se to na *Nacionalnom skupu o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama* (Zagreb, 7. i 8. svibnja 1999.)⁵⁰, pojavilo se pitanje osposobljavanja vjeroučitelja za vjerski odgoj te populacije. Riječ je, dakle, o diplomiranim defektolozima i diplomiranim teolozima odnosno katehetama. I jednima i drugima potrebno je dopunsko osposobljavanje, program kojega bi se temeljio na međufakultetskoj suradnji Katehetskog instituta Katoličkog bogoslovnog fakulteta i Fakulteta za edukaciju i rehabilitaciju. O tom pitanju vrlo nijansirano konceptijski, programski, organizacijski i juridički raspravlja J. Baričević i donosi prijedlog rješenja s većim brojem varijanti.⁵¹ Time je za predškolsku djecu i za osobe s posebnim potrebama okvirno naznačen globalni model s različitim varijantama, a sada nastupa faza njegove operacionalizacije i realizacije.⁵²

ZAKLJUČAK

Imajući u vidu sadašnji trenutak života i rada Crkve u Hrvatskoj, a u kontekstu univerzalne svjetske Crkve, a posebno europske, iz ovog izlaganja proizlazi nekoliko značajnih zaključaka.

Nedvojbeno je da se *studij religiozne pedagogije i katehetike za novo vrijeme* temelji na prethodnom stoljetnom razvoju koji je urodio jasnom koncepcijom, koja obuhvaća humanističko područje u integraciji teologi-

je i pedagogije i u otvorenosti prema srodnim znanstvenim i nastavnim strukama.

U procesu diferencijacije i osamostaljiivanja od *pastoralne teologije, religiozna pedagogija i katehetika* kao *samostalna teološka grana* dokazala se znanstveno i organizirala kao sveučilišni predmet osnivanjem katedre na teološkim fakultetima, a kao specijalizirani dodiplomski studij osnivanjem katehetskih instituta. Proces podizanja religiozne pedagogije i katehetike na znanstvenu razinu i njena organizacija kao sveučilišnog studija zasigurno je omogućio i promjenu koncepcije kateheze: od kateheze kao »recepture« odnosno »popularizacije« teologije do kateheze kao *integracije* poruke kršćanske vjere (teološki formulirane) i odgojnog postupka. Time su se ujedno stvorili dobri preduvjeti da kateheza ne podlegne opasnosti *sinkretizma, deduktivnosti ili instrumentalizacije nekih humanističkih znanosti, naročito odgojne*.

U tom kontekstu, što je posebno važno za položaj studija religiozne pedagogije i ka-

49 *Osposobljavanje odgojitelja i stručnih suradnika za vjerski odgoj djece u predškolskim ustanovama*, u: isto, str. 69-81. Autor u tom kontekstu jednako tako raspravlja i o modelu toga osposobljavanja kako za studente Studija za predškolski odgoj na Učiteljskoj akademiji, tako i za studente teologije odnosno religiozne pedagogije i katehetike.

50 Cjelovitu dokumentaciju o tom događaju vidi u: A. HOBLAJ – M. ŠIMUNOVIĆ, *Pustite malene k meni...*, cit. dj.

51 Usp. J. BARIČEVIĆ, *Osposobljavanje vjeroučitelja za vjerski odgoj djece i mladeži s posebnim potrebama*, u: Z. MATOIC (ur.), *Srcem prema vjери. Nacionalni skup o vjerskom odgoju djece i mladeži s posebnim potrebama*, Zagreb, 7. i 8. svibnja 1999, Nacionalni katehetski ured, Zagreb 1999, str. 56-66; podržava ga i nadopunjuje B. RADOVANČIĆ, *Osposobljavanje vjeroučitelja za rad s djecom i mladeži s posebnim potrebama*, u: isto, str. 67-68.

52 Do sada su već za oba modela javnosti upućeni pozivi za prijavu kandidata s naznačenim uvjetima (usp. *Prijedlog doškoloavanja za vjerski odgoj djece i mladeži s posebnim potrebama*, isto, str. 178. i *Prijedlog doškoloavanja odgojitelja i stručnih suradnika te vjeroučitelja za vjerski odgoj djece u predškolskim uvjetima*, u: A. HOBLAJ – M. ŠIMUNOVIĆ (ur.): *Pustite malene k meni...*, cit. dj., str. 221. Sada se intenzivno radi na oblikovanju i donošenju programa i ostalim aspektima operacionalizacije i realizacije. Predviđa se da bi se programi mogli početi ostvarivati u prvoj polovici 2000. godine.

tehetike u Hrvatskoj, potvrđuje se velika prednost što je Katehetski institut KBF-a u Zagrebu, a nakon višegodišnje dileme oko pitanja diferencijacije na stručni i sveučilišni studij, i dalje ostao ustrojstvena jedinica KBF-a. Da nije tako, bilo bi to u svakom pogledu nazadovanje.

Ostanak Katehetskog instituta u sklopu KBF-a u Zagrebu i njegovim afiliranim teologijama odnosno područnim studijima znači afirmaciju studija religiozne pedagogije i katehetike kao sveučilišnog studija i velik dobitak za samu religioznopedagošku struku i za ukupni studij teologije na KBF-u užem smislu. Osim toga, daljnja afirmacija Katehetskog instituta kao nositelja sveučilišnog

studija trebala bi ohrabriti promicatelje toga studija u prevladavanju ostataka staroga mentaliteta prema kojemu je kateheza populariziranje teologije. Iz ovog izlaganja proizlazi još jedan važan zaključak za neposrednu budućnost: Posve je opravdana odredba obnovljenog Statuta Katehetskog instituta KBF-a u Zagrebu da se u okviru Katedre religiozne pedagogije i katehetike i u suradnji s Katehetskim institutom, nakon formalnopravnog uređenja, što prije utemeljeni postdiplomski studij.⁵³

53 Usp. Katehetski institut: *Statut Katehetskog instituta...*, cit. dok., čl. 45.